

Zbavení osobní svobody v pobytovém zařízení sociálních služeb?

Název příspěvku je jednak provokativní, jednak, jak si uvědomuji, pro naprostou většinou čtenářů nepředstavitelný, nicméně jak bude dále rozvedeno, za určitých okolností z pohledu právního pravdivý.

Ovšem na tomto místě je téma především určeno k diskusi. Součástí českého právního řádu je Úmluva o ochraně základních práv a svobod (dále jen „úmluva“)¹. Jde o mezinárodní smlouvu sjednanou „z dobrých důvodů“ roku 1950 s tím, že k ní po roce 1991 přistoupila i Česká republika. Článek 5 úmluvy stanoví, že „každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě následujících případů, pokud se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem“. Jako „povolený“ důvod zbavení osobní svobody pak čl. 5 odst. 1 písm. e) uvádí „zákonné držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků“. Dále Úmluva v čl. 5 odst. 4 povoluje doplňující zárukou ochrany práv tak, že „každý, kdo byl zbaven svobody zatčením nebo jiným způsobem, má právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné“.

Výkladem úmluvy je ve své rozhodovací činnosti pověřen Evropský soud pro lidská práva (dále jen ESLP). Tvrzené porušení článku 5 úmluvy bylo a je předmětem řady případů před ESLP a nejedná se jen o případy uvěznění či zadržení, ale i o „zbavení svobody“ na půdě institucí zdravotnického či sociálního charakteru. A ESLP běžně judikuje, že za porušení čl. 5 úmluvy je nutno považovat i „nucený“ pobyt ve zdravotnickém zařízení, např.

v psychiatrické léčebně, pokud k němu pacient nedal, nebo pro svůj zdravotní stav nemohl dát, souhlas, a zároveň neproběhne příslušně zákonem stanovené řízení, ve kterém se souhlas pacienta nahradí rozhodnutím soudu (jinak řečeno, již bez pochybností se pod rozsah článku 5 úmluvy zařazují zdravotnická zařízení).² Podobný okruh osob, jako je umístován do psychiatrických léčeben, mám na mysli duševně nemocné a alkoholiky, bývá klienty pobytových sociálních služeb, kde jejich stav vede k ukládání restriktivních režimových opatření včetně omezení možnosti zařízení opustit, a nemusí mít reálnou možnost ukončit službu, pokud je založena smlouvou uzavřenou opatrovníkem. Současnou otázkou je, zda tedy i některá zařízení sociálních služeb pod rozsah čl. 5 úmluvy spadají. Jednalo by se zejména o situace, kdy se uživatelem pobytové služby stane osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům na základě právního úkonu učiněného opatrovníkem a osoba je přitom fakticky způsobilá vyjádřit vůli, zda sociální službu užívat chce, či nikoliv a v konkrétním případě s umístěním do zařízení sociálních služeb nesouhlasí.

Velký senát Evropského soudu pro lidská práva se v současnosti touto otázkou zabývá v kauze Stanev proti Bulharsku, číslo stížnosti 36760/06, v níž bylo prozatím vydáno pouze procesní rozhodnutí o přípustnosti stížnosti. Kosev Stanev, narozen v roce 1956, žil do roku 2002 v obci Ruse. Rozhodnutím soudu z roku 2000 mu byla částečně omezena způsobilost k právním úkonům, neboť trpěl částečnou schizofrenií a nebyl schopen zcela obstarávat své záležitosti. Pan Stanev byl v dřívějších letech rovněž opakovaně hospitalizován v psychiatrické léčebně,

prodal všechny svůj majetek a na živobytí si obstarával prostředky žebráním, měl problémy s alkoholem a v opilosti býval agresivní. Protože jeho příbuzní odmítli vykonávat roli opatrovníka, byl mu ustanoven veřejný opatrovník. Veřejný opatrovník následně v prosinci 2002 uzavřel smlouvu o umístění opatrovance do zařízení sociální péče v městě Pastra, vzdáleném od původního bydliště asi 400 kilometrů.

Ve své stížnosti evropskému soudu pan Stanev uvedl, že byl zbaven osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 a musí tedy mít k dispozici přezkumný prostředek podle čl. 5 odst. 4 úmluvy; takový prostředek mu však bulharské právo nenabízí. Bulharská vláda se brání argumentem, že takový prostředek je k dispozici a spočívá v návrhu na vrácení způsobilosti k právním úkonům.

Kauza předložená ESLP má ještě další konotace a není zde prostor pro nastínění všech otázek soudu předložených, nicméně se domnívám, že pokud Evropský soud pro lidská práva dojde k závěru, že čl. 5 úmluvy byl v tomto případě porušen, bude nutné zvážit i případný dopad do české praxe uzavírání smluv opatrovníkem u některých skupin osob, minimálně v tom, že osoba umístěná do zařízení sociálních služeb na základě právního úkonu opatrovníka by měla mít právo požádat o soudní přezkum své situace, pravděpodobně v řízení obdobném řízení detenčním, jež je zřízeno pro přezkum nedobrovolného vstupu do zdravotnického zařízení.

Mgr. Jiří Foral
(příspěvek vyjadřuje
osobní stanovisko autora)

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV
OMBUDSMAN

¹ Sdělení č. 209/1992 Sb. Federálního ministerstva zahraničních věcí

² Probíhá zde tzv. řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče podle § 191a a násl. zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů. Srovnej např. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Tupa proti České republice (rozsudek ze dne 26. května 2011, stížnost č. 39822/07).